

ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΑ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ*

» **Το ερώτημα** που αφορά την κοινωνική αναγκαιότητα της έκφρασης στον πραγματικό χώρο πλανάται γενικώς, αλλά δεν διατυπώνεται ούτε και απαντάται με κάποια σχετική σαφήνεια. Τι συμβαίνει δηλαδή και τόσο ιστορικά όσο και διαχρονικά, αλλά και υπερτοπικά, η αναγκαιότητα αυτή φαίνεται να εκδηλώνεται κάθε φορά με έναν τρόπο ο οποίος είναι εμφανώς πιο βίαιος ή πιο καταστροφικός, αλλά και ενίοτε πιο δημιουργικός από τον προηγούμενο;

Και εάν, π.χ., στην αρχαιότητα η Αγορά ήταν ο δημόσιος χώρος όπου η κοινωνική διάσταση της πολιτείας έβρισκε τη θέση της, μια και δεν υπήρχε άλλος τρόπος επικοινωνίας, πώς μπορεί ένα σύγχρονο φαινόμενο να εμφανίζεται με επιθετική οξύτητα και σε πλήρη αντίφαση με την αλματώδη και οικουμενική διάδοση του Διαδικτύου και την εξάπλωση της διαδικτυακής επικοινωνίας;

Τα ερωτήματα αυτά είναι υπαρκτά, αλλά απόρρητα, αναδύθηκαν όμως για ακόμα μια φορά πρόσφατα, με αφορμή το για λίγο χρόνο προσωρινά δηλαδή- διάσημο, graffiti σε δυο τοίχους του κεντρικού συγκροτήματος κτηρίων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, στις οδούς Πατησίων και Στουρνάρη. Καθώς επίσης και με τις συχνά επαναλαμβανόμενες επεμβάσεις σε αγάλματα και αδριάντες σημαντικών προσωπικοτήτων στο κέντρο της Αθήνας.

Οι πράξεις πάντως αυτές δεν είναι κάτι καινούργιο. Αντίθετα, μάλιστα, διαμορφώνουν και αντιπροσωπεύουν ένα μεγάλο ποσοστό της εικόνας της πόλης και ιδιαίτερα περιοχών του κέντρου ή περιοχών που έχουν σταδιακά υποβαθμιστεί. Έχουν επίσης εμφανή παρουσία σε σημεία όπως κατά μήκος των τοιχωμάτων των σιδηροτροχιών του μετρό, σε πλαϊνές επιφάνειες γεφυρών κ.λπ. Πρόκειται δε για φαινόμενο που δεν είναι μόνο ελληνικό, αλλά υπάρχει και εκδηλώνεται παγκοσμίως, είτε σε παρόμοια κλίμακα και έκταση είτε σε μικρότερη, ενίοτε δε και σε μεγαλύτερη.

Αν και έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες θεσμοποίησης του με εκθέσεις που στεγάζονται σε κέντρα πολιτισμού, όπως η πρόσφατη έκθεση graffiti στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών ή ο εξευγενισμός του με την επίσημη υιοθέτησή του από φορείς που αναθέτουν την επιζωγράφιση μεγάλων επιφανειών τυφλών τοίχων για τον εξωραϊσμό τόσο αυτών όσο και της γενικότερης εικόνας της πόλης, εν τούτοις οι πράξεις αυθόρμητης δράσης δεν φαίνεται να υποχωρούν. Αντίθετα, εμφανίζονται να είναι όλο και περισσότερο ενεργές, είτε με τη μορφή μικρών επεμβάσεων, είτε πιο βίαιων και προκλητικών είτε ακόμα και συγκρουσιακών.

Το πρόβλημα με το συγκεκριμένο

Ο δημόσιος χώρος: πραγματικός ή ψηφιακός;

graffiti στους τοίχους του Πολυτεχνείου είναι πάντως ότι αιτιολογήθηκε από τους κατασκευαστές και τους υποστηρικτές του ως «εικαστική παρέμβαση» σε ένα πολύ συγκεκριμένο και νοηματικά φορτισμένο κτήριο της Αθήνας. Υποστηρίχτηκε επίσης ότι «καλλιτεχνικά» ή «αισθητικά» ήταν πολύ καλύτερο από την «ασχήμια» που αποτελούσαν τα διάφορα δείγματα graffiti, τα οποία ήταν αποτέλεσμα επάλληλων στρώσεων αυθόρμητης δράσης αγνώστων. Δείγματα, δηλαδή, τα οποία κάλυψε το συγκεκριμένο «έργο τέχνης». Αυτή καθεαυτή όμως η άποψη της «ανώτερης αισθητικής» μιας ομάδας, η οποία, εν ονόματι της τέχνης, έρχεται να επικαλύψει και να εξαφανίσει (κνη μιας άλλης δράσης, δεν συνιστά ουσιαστικά μια ενδογενή αντίφαση; Ιδιαίτερα μάλιστα αφού είχε τη μορφή και την κλίμακα μιας κυριολεκτικά πομπώδους χειρονομίας με αρκετά χαρακτηριστικά μονιμότητας, η οποία θα μπορούσε να πει κανείς ότι δεν διαφέρει και πολύ από την ενίοτε αυθαίρετη, αλλά επίσημη τοποθέτηση διαφημιστικών γιγαντοαφισών οπουδήποτε, από τον οποιονδήποτε και οι οποίες κοσμούν αστικούς χώρους αλλά και τοπία.

Ανεξάρτητα όμως με αυτή τη συζήτηση, το αρχικό ερώτημα παραμένει

και φαίνεται ότι η απάντηση είναι μάλλον δύσκολη. Πρόκειται δηλαδή για το ερώτημα του τι είναι αυτό που υποβάλλει στον οποιονδήποτε την ανάγκη ενεργητικής δράσης στον πραγματικό χώρο, ενώ ο ψηφιακός χώρος έχει αυτή την τεράστια εξάπλωση; Γιατί κάποιος ή κάποια ομάδα δεν αρκείται στην επιχρωμάτω-

Ίσως οι κοινωνίες να συγκροτούνται μόνο, ή τουλάχιστον κυρίως, χωρικά, πράγμα που σημαίνει συμπαρουσία και ανταλλαγή στον πραγματικό χώρο. Ιδιαίτερα μάλιστα στον δημόσιο χώρο, του οποίου οι μορφές αντικατοπτρίζουν τις διεργασίες κοινωνικοποίησης των ανθρώπων

ση π.χ. μιας ψηφιακής εικόνας του Πολυτεχνείου και την κυκλοφορία της στο Διαδίκτυο;

Γιατί, παρ' όλη την ελευθερία και ανοικτή επικοινωνία που προσφέρεται στο Διαδίκτυο, οι άνθρωποι αποζητούν τη φυσική συμπαρουσία στον πραγματικό χώρο της πλατείας ή του δρόμου;

Τι συμβαίνει και οι τηλεδιασκέψεις πολιτικών, πανεπιστημιακών, επιχειρηματιών, αν και χρησιμοποιούνται πάρα πολύ, ουδόλως έχουν υποκαταστήσει την άμεση συνύπαρξη σε πραγματικούς χώρους; Γιατί αρχηγοί κρατών ταξιδεύουν διαρκώς από τόπο σε τόπο, διανύουν ασταμάτητα αμέτρητες αποστάσεις για να συναντήσουν ομολόγους τους που και αυτοί πράττουν το ίδιο;

Σίγουρα υπάρχει τεράστια ανάπτυξη του εμπορίου μέσω του Διαδικτύου. Σίγουρα επίσης τεράστιες ποσότητες πληροφορίας και ενημέρωσης διακινούνται μέσω του Διαδικτύου. Εντούτοις, υπαίθριες αγορές εξακολουθούν να υπάρχουν, υπαίθριες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις βρίσκουν όλο και μεγαλύτερο κοινό, ακόμα κι αν μεταδίδονται απευθείας από την τηλεόραση ή το Διαδίκτυο. Περιοδικές μουσικών συγκροτημάτων και θεατρικών σχημάτων πολλαπλασιάζονται, ενώ οι αριθμοί

επισκεπτών στα μουσεία πολλαπλασιάζονται επίσης.

Ακόμα περισσότερο, και ενδεχομένως πιο τρομακτικοί, είναι οι σύγχρονοι πόλεμοι, οι οποίοι έχουν πάρει χαρακτήρα υπερτοπικό. Συμβαίνουν στον πραγματικό χώρο, ανεξάρτητα εάν υπάρχει και αυτό που ονομάζεται ως «πόλεμος του Διαδικτύου».

Ίσως λοιπόν να μην υπάρχει τελικά μονοσήμαντη απάντηση στα ερωτήματα αυτά. Ίσως οι κοινωνίες να συγκροτούνται μόνο, ή τουλάχιστον κυρίως, χωρικά, πράγμα που σημαίνει συμπαρουσία και ανταλλαγή στον πραγματικό χώρο. Ιδιαίτερα μάλιστα στον δημόσιο χώρο, του οποίου οι μορφές αντικατοπτρίζουν τις διεργασίες κοινωνικοποίησης των ανθρώπων. Από την αρχαιότητα που δεν υπήρχε διαδικτυακή επικοινωνία, ή ακόμα και νωρίτερα, έως και τις μέρες μας.

Άλλωστε, όταν κανείς χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο για να επικοινωνεί με τον υπόλοιπο κόσμο ή για να ενημερώνεται, βρίσκεται και ενεργεί στον πραγματικό χώρο του σπιτιού ή του γραφείου του, καθισμένος συνήθως σε μια πραγματική καρέκλα!

* Ο Σόλων Ξενοπούλος είναι αρχιτέκτονας, ομότιμος καθηγητής ΕΜΠ